

JULIA MAZURKIEWICZ-SUŁKOWSKA
ALEKSANDER KIKLEWICZ

JĘZYK BIAŁORUSKI ANTYRZĄDOWYCH PROTESTÓW NA BIAŁORUSI

WSTĘP

Przedmiotem niniejszego artykułu jest analiza językowa dyskursów protestu, wywołanych sfałszowaniem wyborów prezydenckich na Białorusi w sierpniu 2020 r. Masowe protesty uliczne trwały kilka miesięcy, a w niektórych akcjach brało udział kilka tysięcy osób. Później działania protestacyjne przeniesiono do Internetu.

Protestujący wykazali się wyjątkową kreatywnością: w zasobach internetowych zarchiwizowano tysiące materiałów tekstowych i wizualnych, ukazujących różne aspekty akcji protestacyjnych. Materiał ten (wraz z relacjami i komentarzami dziennikarzy) jest możliwy do wyekscerpowania, preselekcjonowania, anotowania oraz zbadania przy zastosowaniu narzędzi kompleksowej analizy dyskursu.

Dr hab. JULIA MAZURKIEWICZ-SUŁKOWSKA, prof. UŁ – Uniwersytet Łódzki, Katedra Języków Specjalistycznych oraz Komunikacji Międzykulturowej; adres do korespondencji: ul. Pomorska 171/173, 95-070, Łódź, e-mail: julia.mazurkiewicz@uni.lodz.pl; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5579-3472>.

JULIA MAZURKIEWICZ-SUŁKOWSKA, Dr. habil., Associate Professor – University of Łódź, Department of Specialized Languages and Intercultural Communication; correspondence address: ul. Pomorska 171/173, 95-070, Łódź; e-mail: julia.mazurkiewicz@uni.lodz.pl; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5579-3472>.

Prof. dr hab. ALEKSANDER KIKLEWICZ – Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Wydział Humanistyczny, Instytut Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej; adres do korespondencji: ul. K. Obzitza 1, pok. 236, 10-725 Olsztyn; e-mail: aleksander.kiklewicz@uwm.edu.pl; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6140-6368>.

Prof. Dr. habil. ALEKSANDER KIKLEWICZ – University of Warmia and Mazury in Olsztyn, Faculty of Humanities, Institute of Journalism and Social Communication; correspondence address: ul. K. Obzitza 1, pok. 236, 10-725 Olsztyn; e-mail: aleksander.kiklewicz@uwm.edu.pl; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6140-6368>.

Białoruskie protesty w 2020 r., a także wcześniejsze akcje opozycji, stały się przedmiotem publikacji naukowych (Usmanova; Kazharsky; Romanova; Cinkevich; Rohava i Burkhardt; Yeliseyeu i in.), przeważnie jednak uwzględniają one społeczno-kulturowy aspekt tego zjawiska. Gruntownego badania wymaga natomiast aspekt językowy, tym bardziej że do dyspozycji badaczy jest ogromny materiał źródłowy. W tym artykule skupimy się na wykorzystaniu języka białoruskiego w trakcie akcji protestacyjnych. Badanie jest oparte na zasadach pragmatyczno-stylistycznej analizy tekstu, a za materiał posłużyło ok. 300 tekstów ulicznych – napisów plakatowych, sloganów, apele, inskrypcji itp. Wykorzystano także materiały internetowe, m.in. zarchiwizowane posty na portalach społecznościowych i komunikatorach.

1. Dyskurs protestu: zagadnienia funkcjonalno-lingwistyczne

Dyskurs protestu to funkcjonalnie spójna oraz zintegrowana sekwencja wydarzeń komunikacyjnych o charakterze kontestacyjnym i ultymatywnym, realizowanych w formach werbalnych lub niewerbalnych w sposób bezpośredni (jako wiece, pochody, demonstracje, apele) lub zapośredniczony, tzn. przy wykorzystaniu mediów. Język tekstów, używanych w akcjach protestu, zwłaszcza słownictwo i struktura językowa, jest podporządkowany ich funkcjom pragmatycznym.

Ze względu na funkcje pragmatyczne dyskurs protestu ma charakter synkretyczny: łączy elementy informacyjne i determinacyjne (perswazyjne). Po pierwsze, protest polega na negatywnej ocenie decyzji i działań decydenta (m.in. zwierzchnika), a także na wyrażeniu niezgody. W związku z tym szeroko wykorzystuje się środki językowe, przyporządkowane realizacji modalno-wartościujących oraz modalno-dezaprobujących aktów mowy. Po drugie, protest obejmuje również tzw. działania naciskowe, tzn. zmuszenie decydentów do wycofania podjętych decyzji i przywrócenia sprawiedliwości.

Pod względem perlokucyjnym działania protestacyjne mają charakter ambiwalentny: z jednej strony, protestujący kierują się nadzieją, że ich żądania zostaną spełnione. Z drugiej zaś strony, w rzeczywistości społecznej (zwłaszcza w państwach totalitarnych) występuje zjawisko rezystencji, tzn. oporu władz wobec protestów obywateli. Sprawia to, że obok elementów dezaprobaty i żądania w środowisku protestujących pojawiają się elementy autostymulujące (w szczególności ludyczne), których funkcja polega na kompensacji frustracji, spowodowanej nieskutecznością sprzeciwu, w związku z czym w literaturze rozważa się zja-

wisko sublimacji (Skiperskikh 110). Poza tym podczas protestów są realizowane także inne rodzaje aktów mowy: przepowiadanie, groźba, ekspresja, konstatacja, dyskredytacja (m.in. poprzez wyśmianie) i in.

Czynnik językowy i w ogóle symboliczny staje się najbardziej zauważalny wówczas, gdy możliwości bezpośredniego, siłowego wywierania wpływu na władze są ograniczone. W związku z tym można przywołać pojęcie sprzeciwu językowego (Vakhtin i Golovko 222)¹. Za czasów ZSRR zjawisko to występowało w dyskursach akratycznych w takich formach, jak wyrazy obce, wulgaryzmy, neologizmy, żargonizmy – w ten sposób dystansowano się wobec nowomowy totalitaryzmu, ale także wobec ideologii systemu totalitarnego. Taki przykład można też znaleźć u Aleksandra Herzena w jego *Rzeczach minionych i rozmyślaniach* (1852-1868): w papierach jednego z osadzonych dekabrystów znaleziono teksty rezolucji, imitujące pismo pewnego dygnitarza – autor celowo napisał je z błędami ortograficznymi. Komisja śledcza uznała to za przestępstwo i dodatkowo uwzględniła w oskarżeniu.

W publikacjach dotyczących języka protestów są omawiane aspekty pragmatyczno-retoryczne, semantyczno-kognitywne i stylistyczne. Jednym z nich są wykorzystywane przez protestujących strategie nominacji leksykalnej. Stosowane środki nominacji (zwykle zawierające elementy wartościujące) reprezentują specyficzny tekstowy (czy też dyskursywny) obraz świata. Za przykład takiego badania może posłużyć monografia, w której przedstawiono analizę kognitywno-semantyczną neologizmów, powstałych w trakcie rewolucji na ukraińskim Majdanie w latach 2013–2014 (Zhabotinskaya). Badaczka zebrała i opisała ponad 400 neologizmów leksykalnych w języku rosyjskim i ukraińskim. Zebrane jednostki tworzą słownik, podzielony na kilka działów tematycznych. Podsumowując wyniki swoich badań, Zhabotinskaya pisze, że innowacje leksykalne służą utrwaleniu w świadomości obywateli pewnego ideologicznego obrazu świata, którego funkcję badaczka interpretuje tak: w warunkach wojny informacyjnej (por. ang. *conscientious war*) teksty protestacyjne są kierowane nie tyle do wrogów, ile do potencjalnych sojuszników, a dyskredytacja władz ma na celu przyciągnięcie nowych zwolenników. Mechanizm tworzenia konotacji pejoratywnych, zdaniem badaczki, polega na szerokim wykorzystaniu formy wewnętrznej wyrazów, co zapewnia szczególną wyrazistość neologizmów, jak np. w wypadku leksemu *Даунбас* (ang. *down syndrome* + ukr. *Donbas*) (o tym zjawisku zob. też Perianova 219).

---

¹ M. Dang-Anh (369) w związku z tym nawiązuje do zaproponowanego przez K. Bühlera pojęcia komunikacji empraktycznej.

Badacze zwracają uwagę na istotny element białoruskich protestów w 2020 r., jakim jest swoista rekontekstualizacja symboli politycznych, zwłaszcza słów sztandarowych. Tak więc za jeden z czynników historycznych białoruskiego ruchu protestacyjnego uważa się dziedzictwo Wielkiej Wojny Ojczyźnianej (WWO) (Lewis; Kazharsky). Mit WWO był i nadal jest wykorzystywany przez reżim Aleksandra Łukaszenki do marginalizacji opozycji politycznej i stworzenia manichejskiego obrazu polityki. W 2020 r. nastąpił radykalny zwrot tego rodzaju etykietowania: reżim Łukaszenki zaczęto kojarzyć z hitlerowską okupacją z czasów WWO, a protesty przedstawiano jako wojnę partyzancką. Symbol „gestapo” rozpowszechnił się dzięki internetowym doniesieniom o represjach oddziałów siłowych, ciężkich pobiciach, torturach, gwałtach w aresztach i więzieniach (Romanova 283).

Dużo uwagi w badaniach poświęca się narzędziom medialnym oraz stosowanym w trakcie protestów technologiom komunikacyjnym. M. Dang-Anh, autor ponad 400-stronicowej monografii o protestach, dokonuje opisu dyskursów protestu przy zastosowaniu kilku perspektyw badawczych, w tym medialnej, polegającej na analizie znaków i sposobów ich przekazywania. Niemiecki badacz szczegółowo analizuje wykorzystanie w protestach współczesnych narzędzi internetowych, np. portalu społecznościowego Twitter, pokazując, w jaki sposób funkcjonują np. hasztagi. Poza funkcją tematyzacji treści hasztagi wyrażają pozycje społeczne, ustalają tożsamości i wartościują – w literaturze socjologicznej określa się to jako ang. *stance* czy też *stancetaking* (Dang-Anh 148). Dang-Anh wnioskuje:

Protest wird durch sprachlich-mediale Kommunikation konstituiert und aufrechterhalten. Die kommunikativen Praktiken vollziehen sich vor dem Hintergrund der Praxis des Protestierens, und ohne kommunikative Praktiken (...) wäre der Protest als solches nicht durchführbar. (399)

Protest jest konstytuowany i podtrzymywany przez komunikację językowo-medialną. Na tle działań protestacyjnych odbywają się praktyki komunikacyjne – bez nich (...) protesty nie byłyby w ogóle możliwe.

W przypadku manifestacji ulicznych (zwłaszcza strajków okupacyjnych) ważną rolę odgrywa miejsce działań protestacyjnych, w szczególności semiotyczne wykorzystanie elementów przestrzeni miejskiej (w związku z tym występuje pojęcie dyskursu ulicznego (zob. Pauwels; Dulfano). Narzędzia internetowe – portale społecznościowe (takie jak Twitter, Facebook, Instagram), komunikatory (Skype, Messenger, Telegram, Viber, WhatsApp), portale informacyjne, poczta elektroniczna itd. – również są szeroko wykorzystywane (Baringhorst; Bonilla i Rossa; Bykov i Gradushko; van de Donk; Emmer i Strippel; Grohmann i in.;

Kneuer; Tufekci). C. Brantner i C. Schwarzenegger (230) opisują funkcje tych narzędzi – informacyjną i mobilizacyjną. Zgodnie z koncepcją ang. *affective publics* w badaniach uwzględnia się także funkcję integracyjną i satysfakcyjną, czyli to, jak media przyczyniają się do zaangażowania obywateli w aktywne uczestniczenie w ruchu sprzeciwu, a także do odczuwania przez protestujących wspólnoty, spełnienia się, dowartościowania (zob. Papacharissi; Mühlhoff; Cernison). Publikacje te w dużym stopniu nawiązują do badań w zakresie aktywizmu społecznego.

I. A. Bykov i A.A. Gradushko (7) piszą, że w trakcie białoruskich protestów w 2020 r. szczególną rolę odegrały narzędzia internetowe, zwłaszcza komunikator Telegram i jego kanał NEXTA Live (ok. 2 mln użytkowników), który gromadził, przetwarzał i publikował anonimowe wiadomości, wysyłane przez zwykłych ludzi. Wzrost oglądalności tego kanału w dużej mierze wynikał z tego, że po wyborach prezydenckich dostęp do wielu białoruskich mediów internetowych (np. portalu informacyjnego tut.by) był ograniczony. W szczytowych fazach protestów liczba wiadomości, które subskrybenci wysyłali do chatbota @nexta_mail_bot, wynosiła 200 na minutę. O innych aspektach wykorzystania Internetu i innych narzędzi w białoruskim ruchu protestacyjnym pisze M. Rust.

W aspekcie pragmatyczno-retorycznym dyskursy protestu bada się jako zjawisko intersemiotyczne, tzn. realizujące się przy zastosowaniu kilku kanałów przekazywania informacji oraz kilku systemów znakowych. Przy tym uznaje się pierwszeństwo środków wizualnych, takich jak plakaty, inskrypcje miejskie, graffiti, murale, flash moby, performance, happeningi (Andersen). Popularność tych spektakularnych (i niekoniecznie masowych) form działań protestacyjnych tłumaczy się tym, że istnieje możliwość prezentowania informacji wideo (zdjęć i nagrań) w Internecie (Lastovkina 3).

Sergei Zelenko (311 n.) omawia występujące w trakcie białoruskich protestów gatunki dyskursywne. Autor ten zwraca uwagę na szczególną rolę licznych plakatów – najważniejszego gatunku akcji ulicznych. W większości plakatów, jak czytamy w artykule, kluczowy przekaz informacyjny jest zawarty w warstwie werbalnej, a poza najczęściej używanym językiem rosyjskim występuje język białoruski i (sporadycznie) angielski. Głównym elementem wizualnym plakatów jest kompozycja barw: biało-czerwono-biała, nawiązująca do flagi Białoruskiej Republiki Ludowej z 1918 r.

Jedną z charakterystycznych cech wielu protestów obywatelskich jest karnawalizacja (zob. m.in. publikacje: Hart; Moss; Dragićević-Šešić; Kowalewski; Majborda). Zjawisko to jest rozumiane za M.M. Bachtinem (Bakhtin 15) jako rodzaj zachowań społecznych, polegających na czasowym odrzuceniu praw,

zwyczajów i reguł oficjalnej kultury, zniesienie relacji hierarchicznych, przywilejów i zakazów (zob. także najnowsze publikacje na ten temat: Bełkot; Braun; Mrugalski i Pietrzak). Karnawał polityczny pełni nie tylko funkcję ludyczną, rekreacyjną, lecz także funkcję adwersaryjną. Jak pisze N. Schindler, „mówić o karnawale, to znaczy mówić o społeczeństwie, które przez chwilę dokonuje zbiorowej autoinscenizacji, wychodząc z założenia, że wszystko mogłoby być zupełnie inaczej” (419).

Karnawałowy charakter protestów w pierwszej kolejności znajduje wyraz w licznych grach językowych. M. Steciąg przywołuje slogan *#Liczymy się!* jako przykład ekwiwokacji, wykorzystanej w trakcie protestów polskich kobiet w latach 2016-2018. Hasło to można zrozumieć na dwa sposoby:

Jako zachętę do wyjścia na ulicę, by „się policzyć”, czyli potwierdzić realną liczebność grupy niezadowolonej z inicjatywy ustawodawczej ograniczającej możliwość korzystania z praw reprodukcyjnych, ale także jako stwierdzenie afirmatywne, podkreślające społeczną wagę sprzeciwu kobiet. (Steciąg 90)

Na karnawałowy charakter białoruskich protestów w 2020 r. zwrócił uwagę A. Kolesnikov – o tym świadczy treść i forma licznych tekstów protestacyjnych: sloganów i haseł na plakatach, muralach, w postaci grafiki plenerowej (na ścianach budynków i posesji, płotach, chodnikach itp.) oraz w postaci akcji publicznych. Teksty protestu zawierają liczne elementy gry językowej – zjawisko to zbadano w publikacjach: Getka; Kalita; Kiklewicz i Pocietchina, „Yazykovaya kreativnost’”; Kiklewicz, Mazurkiewicz-Sułkowska i Pocietchina; Sładkiewicz).

W sytuacjach wielojęzycznych, zwłaszcza w państwach prowadzących nie-zrównoważoną politykę językową, ważną rolę odgrywa język akcji protestacyjnych. Czynniki językowy w dyskursach protestu tłumaczy się jego funkcją symboliczną². Język białoruski, niezależnie od stopnia jego znajomości przez biorące udział w protestach osoby, występuje jako semantycznie pojemny symbol: wskazuje przede wszystkim na społeczno-kulturową i etniczną tożsamość obywateli, na białoruską tradycję oporu, służy integracji protestujących oraz wyrazowi sprzeciwu Białorusinów wobec ekspansywnej polityki Federacji Rosyjskiej.

---

² C. Chotaeva (6-7) pisze, że język zachowuje swoją funkcję społeczno-symboliczną nawet po zaniku funkcji komunikatywnej.

2. JĘZYK BIAŁORUSKI JAKO SYMBOL ODRODZENIA NARODOWEGO

Spoleczno-symboliczna funkcja języka jest szczególnie istotna w sytuacjach postkolonialnych, zwłaszcza w warunkach odrodzenia kultury narodowej. Z sytuacją taką mamy do czynienia w krajach byłego ZSRR, np. na Białorusi i Ukrainie (Pociechina 83). N.B. Mechkovskaya (*Belorusskiy yazyk* 21) datuje początek Drugiego odrodzenia białoruskiego na 1989 r., gdy powstał Białoruski Front Ludowy, a także 1990, gdy zgodnie z *Ustawą o językach Białoruskiej SRR* językowi białoruskiemu nadano status państwowego. Niestety proces Drugiego odrodzenia białoruskiego nie trwał długo. Po zainicjowanym przez prezydenta Aleksandra Łukaszenkę referendum (1995 r.) język rosyjski uznano (obok białoruskiego) za państwowy, co spowodowało powrót, a nawet nasilenie rusyfikacji. L.I. Syamyeshka (41) pisze o stopniowym zawężeniu funkcji komunikacyjnych języka białoruskiego po II wojnie światowej – większość z nich była przejmowana przez język rosyjski. Po 1995 r. tendencja ta ciągle się nasila (zob. Lukashanyec 262; Ramza, „Mezhdu real’nost’yu i igroy” 359).

U podstaw niepowodzenia projektu Drugiego odrodzenia białoruskiego, poza uwarunkowaniem politycznym, leży kilka czynników. Jeden z nich to czynnik językowy: białoruski i rosyjski to języki wschodniosłowiańskie o dużym stopniu podobieństwa, zwłaszcza na poziomie leksykalnym i gramatycznym. Według spisu ludności z 1989 r. spośród prawie 8 mln osób, które deklarowały narodowość białoruską, ok. 80% wskazało język białoruski jako ojczysty, ale tylko 9,48% jako język dobrze opanowany. Dla porównania – swobodną znajomość języka rosyjskiego deklarowało ponad 60% (dane na podstawie publikacji: Mechkovskaya *Belorusskiy yazyk* 31).

Reformowanie języka białoruskiego w latach 90. XX wieku było oparte na przywróceniu tzw. tradycyjnej normy ortograficznej („taraszkiewicz”) i w dużym stopniu polegało na wprowadzeniu zapożyczeń z języka polskiego – za przykład może posłużyć narzucana przez reformatorów spolonizowana wymowa i pisownia niektórych wyrazów: *клясычны, сымбаль, сытуацыя, бэлградзкі*. Przez dużą część społeczeństwa było to odbierane jako przejaw polonizacji (więcej na ten temat zob. Kiklewicz i Pociechina, „Byelaruskaya literaturnaya norma” 96).

Kolejny czynnik negatywny to tradycyjnie niski status języka białoruskiego pod względem prestiżu: białoruski zwyczajowo traktowano jako język niszowy ludności wiejskiej, jako „prostą mowę”, co przyznawali też działacze odrodzenia białoruskiego w pierwszej połowie XX w. (Lyosik 272) i co pozostało do dziś. T. Ramza („Mezhdu real’nost’yu i igroy” 362) pisze o unikaniu przez młodych ludzi

pochodzenia wiejskiego używania języka białoruskiego, tak by poprzez język rosyjski (lub formy mieszane z jego obecnością) szybciej zintegrować się ze społecznością miasta³.

Rozwojowi języka białoruskiego nie sprzyjała także działalność Białoruskiego Frontu Ludowego (BFL). Może to brzmieć paradoksalnie z uwagi na to, że właśnie działacze BFL aktywnie propagowali odrodzenie języka białoruskiego, sposób jednak, w jaki uprawiali politykę, spowodował, że skutki ich działalności były odwrotne do zamierzonych. Politycy BFL stosowali retorykę separacyjną, dzieląc społeczeństwo na dwa obozy: „narodowo świadomych” (biał. *нацыянальна свядомыя*) i „narodowo nieświadomych”, czyli gorszych. W efekcie duża część społeczeństwa poczuła się zdeprecjonowana, a społeczne wsparcie dla BFL stopniowo zmalało (w protestach antyrządowych w 2020 r. partia ta była już wręcz niewidoczna). Władze, jak pisze T. Ramza („Demokratyzacyja soderzhaniya tekstov” 148), wykorzystały błąd działaczy BFL: wyrażenie *свядомыя* stało się w oficjalnych mediach oraz w wystąpieniach prezydenta Łukaszenki pejoratywnym synonimem pseudodemokratycznej opozycji. N.B. Mechkovskaya (*Belorusskiy yazyk* 44) zaznacza, że element symboliczny (i w pewnym sensie romantyczny) w procesie odrodzenia języka białoruskiego zdominował jego ujęcie w perspektywie rozsądnej, zrównoważonej polityki językowej.

Mimo że we współczesnej Białorusi głównym językiem komunikacji codziennej w miastach oraz językiem środków masowego przekazu jest rosyjski (Mechkovskaya, *Belorusskiy yazyk* 45), w ostatnim czasie można obserwować aktywizację białoruskojęzycznych grup hobbystycznych. T. Ramza („Mezhdu real'nost'yu i igroy” 360) pisze o „nowych użytkownikach” języka białoruskiego – głównie w środowisku młodzieży miejskiej i w dużym stopniu w komunikacji na platformach internetowych (na portalach społecznościowych, komunikatorach i forach). Żywotność języka białoruskiego wykazały także protesty antyrządowe w 2020 r. (zob. Mazurkiewicz-Sułkowska), o czym mowa będzie w kolejnym rozdziale.

3. FUNKCJE I UWARUNKOWANIA

UŻYCIA JĘZYKA BIAŁORUSKIEGO W Dyskursach Protestu

W trakcie protestów ukształtowała się wspólnota ludzi świadomych swoich celów i wartości. Za jedną z wartości uznano język jako formę relacji między-

---

³ N. Barshcheuskaya (101), powołując się na J. Zaprudnika, pisze o doświadczanym przez osoby białoruskojęzyczne kompleksie niższości, który nie sprzyja, jak uważa badaczka, posługiwaniu się tym językiem w różnych obszarach komunikacji społecznej.

ludzkich, która od wieków istniała na ziemiach białoruskich, niezależnie od losów historii czy wpływów obcych. Świadczą o tym slogany na plakatach i w Internecie:

- (1) Беларускамоўнае – добрае
'Białoruskojęzyczne jest dobre'
- (2) Мова – наш сцяг
'Język to nasz sztandar'

Na pierwszy plan wysunęła się funkcja indykatywna⁴ języka białoruskiego – utożsamienie się jego użytkowników z ruchem sprzeciwu, a także funkcja społeczno-integracyjna⁵. Potwierdzają to wpisy w mediach społecznościowych i komunikatorach internetowych:

- (3) Беларусы, гаворыце на роднай мове. Кожны дзень, хто як можа, у краме, у траспарце, са знаёмымі, роднымі. Замест расейскага – здравствуйце – прывітанне, замест спасибо – дзякуй. Мова – наш сцяг, сімбаль.
'Białorusini, rozmawiajcie w języku ojczystym. Każdego dnia, kto jak potrafi, w sklepie, w środkach komunikacji miejskiej, ze znajomymi, z rodziną. Zamiast rosyjskiego *здравствуйце* – *прывітанне*, zamiast *спасибо* – *дзякуй*. Język jest naszą flagą, symbolem' (Telegram – Гродно 97%)⁶;
- (4) На жаль, ніколі ў маім асяроддзі не было людзей, з якімі можна размаўляць па-беларуску. Але 2020 год, здаецца, павялічыў папулярнасць мовы
'Niestety nigdy w moim otoczeniu nie było ludzi, z którymi można rozmawiać po białorusku, rok 2020 to zmienił i zwiększył popularność języka' (rada.vision – Instagram).

Protestujący podkreślali, że język jest czynnikiem narodowo- i państwowotwórczym, zob. napis plakatu:

- (5) Кожнае слоўца па-беларуску ёсць цаглінкаю ў мур дзяржаўнасці.
'Każde słówko po białorusku jest cegiełką do muru państwowości'

Mimo dominacji języka rosyjskiego w życiu codziennym Białorusinów wiele kluczowych haseł protestu napisano w języku białoruskim. Jeszcze przed wyborami prezydenckimi 2020 r. ogłoszono hasło zjednoczonych sztabów opozycyjnych kandydatów:

⁴ O pojęciu funkcji indykatywnej języka (ang. *indicative function*) zob. Lively; Tan; Winman.

⁵ Obydwie te funkcje stanowią przedmiot badań nad ideologią języka w ujęciu makro, czyli w perspektywie metapragmatycznej dyskursu (więcej o tym zob. Silverstein; Spitzmüller, Busch i Flubacher).

⁶ Tu i dalej polskie tłumaczenia autorów artykułu.

- (6) Верым, можам, пераможам!
'Wierzymy, możemy, zwyciężymy!'

Protestom towarzyszył także – najczęściej w formie napisów na murach, jezdniach, obiektach użyteczności publicznej, a także jako hasło wykrzykiwane w trakcie meczów, demonstracji, koncertów – slogan (pochodzący z lat 90. XX wieku):

- (7) Жыве Беларусь!
'Niech żyje Białoruś'.

Poczynając od lat 90. XX wieku, język białoruski funkcjonuje nie tylko jako jeden z symboli odrodzenia narodowego, lecz także jako symbol sprzeciwu wobec władz – na tym polega jego funkcja adwersaryjna. Nieprzypadkowo w trakcie protestów szczególnie brutalny charakter miały represje wobec osób mówiących po białorusku. W izolatorach śledczych osoby te znaczone markerami i traktowano gorzej niż pozostałych zatrzymanych (Koval'chuk). Charakterystyczny jest też następujący przykład: 26 lutego 2021 milicja zatrzymała 15 emerytek, które w pociągu czytały białoruskie książki (Kalinina). Kobiety te zostały ukarane mandatami, skazano je ponadto na kilka dni aresztu za nielegalne pikietowanie.

Funkcja adwersaryjna ma też swój aspekt antyrosyjski: używanie przez uczestników protestów języka białoruskiego częściowo było znakiem dystansowania się wobec Rosji jako agresywnego sąsiada, wspierającego totalitarny reżim na Białorusi. Protestujący w ten sposób podkreślali, że to jest ich kraj i mają oni prawo decydować o swoich losach. W akcjach ulicznych używano plakatów i koszulek z poprawioną na czerwono nazwą kraju *Белоруссия* (zapis zgodny z ortografią języka rosyjskiego) na *Беларусь* (zapis zgodny z ortografią białoruską i oficjalną nazwą państwa *Республика Беларусь*). Za pomocą konfrontacji dwóch języków (białoruskiego i rosyjskiego) ukazywano opozycję swojego i obcego. Tak więc na jednym z plakatów w rękach starszej kobiety pierwsza część była napisana po rosyjsku:

- (8) Не верю Лукашенко, БТ и РТ.
'Nie wierzę Łukaszence, telewizji białoruskiej ani telewizji rosyjskiej.'

a druga po białorusku:

- (9) Веру сваім дзецям і С. Алексіевіч.
'Wierzę swoim dzieciom i S. Aleksiejewicz.'

Analiza zebranego materiału pozwoliła na wyodrębnienie trzech głównych źródeł odniesienia sloganów, napisanych w języku białoruskim. Po pierwsze, teksty białoruskojęzyczne odwołują się do XIX-wiecznych ruchów niepodległościowych oraz białoruskiej literatury⁷:

- (10) Ня быць скотам! (cytat z wiersza Janki Kupały „Хто ты гэtki?”)
‘Nie być bydłem’⁸
- (11) Жыві ў праўдзе. Жыві ў свабодзе. (nawiązanie do słów Konstantego Kalinowskiego)
‘Żyj w prawdzie. Żyj w wolności’
- (12) Нас не стрымаць! (cytat z wiersza Maksima Bahdanowicza „Пагоня”)
‘Nas nie da się zatrzymać’
- (13) Глядзіце ў будучыню смела!
Настаў доўгачаканы час.
Пад сцягам бел-чырвона-белым
чакае перамога нас. (cytat z wiersza Maksima Tanki „Ты чуеш, брат?”)
‘Patrzcie w przyszłość śmiało!
Nadszedł oczekiwany długo czas.
Pod sztandarem biało-czerwono-białym
zwycięstwo czeka nas.’
- (14) Дзядзечка, твой лыч у брудзе! (cytat z bajki Kandrata Krapiwu „Ганарысты парсюк”)
‘Wujku, twoje ryło jest brudne.’

Gdy zwolniono aktorów Teatru imienia Janki Kupały, protestujących przeciwko reżimowi, w gablotach na afisze teatralne zamieszczono cytaty z komedii Janki Kupały *Paulinka*, co też należy uznać za formę protestu:

- (15) Што было, тое сплыло, і болей не будзе!
‘Co było, to spłynęło i nie wróci więcej!’
- (16) Бо калі пайшло ўсё ўверх нагамі, хутка стане на свае месца!⁹
‘Jak już wszystko stanęło do góry nogami, to wkrótce wróci na swoje miejsce!’
- (17) Дзве дзюркі ў носе і сканчалося.
‘Dwie dziurki w nosie i skończyło się.’

⁷ Literatura piękna jest także źródłem modyfikacji i reinterpretacji językowych, o których jest mowa w punkcie 3.2.3.

⁸ Do popularyzacji tego sloganu przyczyniła się również popularna piosenka o tym samym tytule w wykonaniu zespołu „Lyapis Trubetskoy”.

⁹ W tekście komedii *Во калі пайшло ўсё ўверх нагамі!*

Po drugie, w tekstach sloganów występują odwołania do folkloru i przysłów ludowych:

- (18) Загляне сонца і ў наша аконца.¹⁰
‘Zajrzy słońce i do naszego okienka’
- (19) Хопіць сварыцца. Давайце біцца!¹¹
‘Wystarczy się kłócić. Zaczniemy się bić!’
- (20) Там рай, дзе волі край!
‘Tam jest raj, gdzie jest woli kraj’
- (21) Мянтоў баяцца – гуляць не хадзіць!¹²
dosł. ‘Kto boi się gliniarzy, nie chodzi do lasu’

Po trzecie, źródłem inspiracji dla protestujących stała się też fonetyka języka białoruskiego. Mimo że, jak już zaznaczono wyżej, fonetyka białoruska (zwłaszcza wymowa twardych spółgłosek [č] i [r] zamiast miękkich) jest odbierana jako cecha osób pochodzenia wiejskiego, w dyskursach protestu uległa ona swoistej reinterpretacji, wskazując na przynależność ludzi do regionu i wartości kultury regionalnej. Tym się tłumaczy popularność wśród protestujących piosenki pod tytułem *Szczuczynszczyzna*¹³. Szczególny koloryt brzmienia tej nazwy polega na sekwencji spirantów przedniojęzykowo-dziąsłowych: [š-č-č-š-č]. Plakaty z napisem *Szczuczynszczyzna* miały na celu pokazanie, że nie tylko Mińsk pragnie zmian – chce ich również prowincja, uważana tradycyjnie za najwierniejszy elektorat Łukaszenki. Świadczy o tym też napis plakatowy:

- (22) Ён прайграў нават у маёй вёсцы!
‘Przegrał nawet w mojej wsi!’

Odcięcie się od kompleksów, związanych z białoruską „wiejską” fonetyką, prezentuje także popularna w środowisku protestujących piosenka, której refren brzmi:

- (23) Мы будзем дэкаць і цекаць, чэкаць, шчэкаць і гэкаць, гэкаць, гэкаць.
‘Będziemy dziekać i ciekać, czekać szczekać i hekać, hekać, hekać.’

¹⁰ Jest to też nazwa pierwszej białoruskiej spółki wydawniczej, działającej w latach 1906-1914 w Sankt Petersburgu.

¹¹ Jest to kalka z języka rosyjskiego: *Ребята, хватит ссориться, давайте драться!*

¹² To jest modyfikacja przysłowia *Ваўкоў баяцца – у лес не хадзіць* ‘Kto nie ryzykuje, ten w kozie nie siedzi’.

¹³ Region zachodniej Białorusi z centrum w mieście Szczuczyn.

4. KREATYWNOŚĆ JĘZYKOWA

W punkcie 1 była już mowa o karnawalizacji jako cesze charakterystycznej białoruskich protestów antyrządowych w 2020 roku. Prezentowane na plakatach teksty i slogany zawierają liczne elementy gry językowej. Analiza tego materiału pozwoliła na wyodrębnienie kilku najczęściej stosowanych zabiegów, stwarzających niekonwencjonalną formę przekazu słownego. W kolejnych rozdziałach przedstawimy wybrane zjawiska.

4.1. NAZEWNICTWO

Język protestu w dużym stopniu polega na zastosowaniu alternatywnego systemu nazewnictwa. Przede wszystkim dotyczy to form nazywania adwersarzy. Protestujący stosują np. familiarne formy zwracania się do prezydenta, używając rzeczownika *Саша* i zaimka osobowego *мы*, nawiązując tym samym do zwyczaju Łukaszenki pomijającego formy grzecznościowe:

- (24) Саша, цябе чакаюць у Гарэ!
'Saszo, czekają na siebie w Hadze!'

Kolejnym pejoratywnym określeniem jest wyraz *Лука* 'Łuka', który nawiązuje do opublikowanego w latach 90. satyrycznego poematu „Łuka Mudziszczau prezydentem”¹⁴:

- (25) Лука, сыходзь!
'Łuka, odchodź!'

Na plakatach regularnie używa się także innych określeń prezydenta: *пацук* 'szczur', *таракан* 'karaluch', *дзед* 'dziad', *вусаты* 'wąsacz', *сінярукі* 'sinoręki':

- (26) Пайшоў прэч, пацук!
'Idź precz, szczurze!'
- (27) Стоп таракан!
'Stop, karaluchu!'
- (28) Дзеду з аўтаматам не даверым мірны атам.
'Dziadowi z automatem nie powierzemy pokojowej energii jądrowej.'¹⁵

¹⁴ Była to wariacja na temat rosyjskiego „nieprzyzwoitego” poematu z drugiej połowy XIX wieku, przypisywanego Iwanowi Barkowowi.

¹⁵ Slogan powstał po słynnym wyjściu A. Łukaszenki z bronią automatyczną przed pałac prezydencki.

- (29) Стоп, вусаты! Маладым давай дарогу!
‘Stop, wąsaczu! Dawaj drogę młodym!’
- (30) Ратуйце сінявокую ад сінярукага!
‘Ratujcie niebieskooką przed sinorękim!’¹⁶

Zwrot *бацька* ‘ojciec’ nigdy nie pojawia się w znaczeniu pozytywnym lub neutralnym – zawsze jest to element gry językowej, polegającej na zaprzeczeniu pozytywnych konotacji:

- (31) Маці клянэцца, што ты не мой бацька.
‘Matka przyrzeka, że nie jesteś moim ojcem’

Dla języka protestów charakterystyczne są także neologizmy. Najbardziej znanym z tych, które pojawiły się w 2020 roku, jest wyraz *ябацька* ‘jabačka’. Został on wymyślony przez rosyjskich dziennikarzy, pracujących w mediach systemowych na zaproszenie władz Białorusi. Na wzór wykorzystywanych przez liberalnych internautów hashtagów #я97, #мы97, #яМы97, #ja97, #my97 zaproponowali oni własny wariant: #ябатька, który miał nawiązywać do potocznego określenia Łukaszenki *бацька* ‘ociec, ojczulek’. Wyraz ten szybko się rozpowszechnił jako określenie zwolenników urzędującego prezydenta, ale z dodatkową negatywną konotacją – za sprawą podobieństwa z wulgaryzmem *ябаць* ‘jebać’ (w języku białoruskim na pierwszym miejscu w tym wyrazie znajduje się litera я). Na niektórych plakatach wyraz *ябацька* funkcjonuje nawet jako czasownik:

- (32) Хопіць ябацька краіну!
‘Wystarczy jabačka (= jebać) krainę.’
- (33) Нас ябацька, а мы мацнеем.
‘Oni nas jabačka (= jebią), a my jesteśmy coraz silniejsi.’

4.2. REINTERPRETACJA I MODYFIKACJA

Gra językowa często polega na nawiązaniu do powszechnie znanych tekstów. Protestujący celowo dokonują różnych modyfikacji, wywołując efekt komiczny, a także satyryczny. Na przykład slogan

- (34) Дажымкі 2020

¹⁶ Ten slogan nawiązuje do wypowiedzi prezydenta Łukaszenki, że nie zależy mu na trzymaniu się władzy „sinyimi rękoma” (gomel.today/people/Александр%20Лукашенко/page/14), a także nawiązuje do popularnego metaforycznego określenia Białorusi jako błękitnookiej krainy.

stanowi aluzję do hucznie obchodzonych na Białorusi dożynek. Wprowadzona zamiana jednej litery (*дажыНкі* > *дажыМкі*) spowodowała zmianę znaczenia: slogan sugeruje dociśnięcie, tzn. całkowite zwalczenie dyktatury na Białorusi¹⁷. Źródłem licznych modyfikacji służą teksty literatury, a także inne teksty kultury, np. internetowe:

- (35) Галасы пад сярпом тваім.
'Głosy pod twoim sierpem.'
- (36) Мой родны кут, як ты мне cute.
'Mój rodzimy kraju, jesteś dla mnie bardzo słodki.'
- (37) Любоў гэта... разам уцякаць ад АМАПу¹⁸.
'Miłość to... razem uciekać przed OMONem.'

Slogan (35) nawiązuje do tytułu powieści Włodzimierza Karatkiewicza *Kłosy pod twoim sierpem*; zmiana jednej litery (*каласы* > *галасы*) sugeruje, że głosy wyborców zostały nieuczciwie policzone (jak gdyby wykoszone). Slogan (36) stanowi modyfikację wiersza z poematu Jakuba Kołasa *Nowa ziemia*: atrakcja powstaje na skutek zastąpienia rzeczownika *мілы* 'miły' angielskim odpowiednikiem, którego forma fonetyczna przypomina rzeczownik *кут* 'kąt, kraj'. Slogan (37) nawiązuje do memów internetowych, rozpoczynających się frazą *Miłość to...*

Modyfikowane są też cytaty z publicznych wystąpień Łukaszenki, przy tym celowo są wykorzystywane cechy fonetyczne jego idiolektu, zwłaszcza twarda spółgłoska [č]:

- (38) Прастытуткі з народам!
'Prostytutki z narodem!'
- (39) Алкаголікі з народам.
'Alkoholicy z narodem.'
- (40) 2021 год. Па ашчучэньням 1937.
'Rok 2021, a odnosi się wrażenie, że 1937.'
- (41) Абрыдла жэстачайшэ.
'Obrzydło okrutnie.'

¹⁷ Rzeczownik *дажымкі*, pochodny od czasownika *дажымаць* 'dociskać', należy uznać za rusycyzm. W języku rosyjskim *дожимать/дожать* ma, podobnie jak w polskim, wtórne znaczenie 'wywierać na kogoś presję, aby skłonić go do czegoś'. Autentyczny białoruski czasownik brzmi: *даціскаць/даціснуць*.

¹⁸ АМАП – Адзел мабільны асобага прызначэння (OMON, Oddział Mobilny Specjalnego Przeznaczenia).

(42) Красаўцы тут мы!

‘Zuchami tu jesteśmy my!’

(43) Завадчане з Космасу перадалі «Вы Неверагодныя!»

‘Robotnicy z kosmosu przekazali „Jesteście Niesamowici!”’

Slogan (38) to aluzja do słów Łukaszenki, że wśród protestujących dominują narkomani i prostytutki, a slogan (39) – do wypowiedzi, w której użył on rosyjskiego wyrazu *ощущения* ‘wrażenia’, wymawiając go z białoruskim akcentem, tzn. z twardymi spirantami [š-č]. W trzecim wypadku mamy do czynienia także z wyśmiewaniem wcześniej użytego przez Łukaszenkę rusycyzmu *жэстачайшэ* w znaczeniu ‘radykałnie, skrajnie’. Slogan (41) jest nawiązaniem do cytatu, który był skierowany do funkcjonariuszy OMONu, a (42) – z jednej strony, jest aluzją do słów Łukaszenki, że Amerykanie z kosmosu sterują protestami, a z drugiej strony, nawiązuje do określenia szefowej sztabu Wiktora Babaryki (jednego z kandydatów na prezydenta w wyborach 2020 roku), iż protestujący są niesamowici.

Modyfikacji podlegają również cytaty współpracowników Łukaszenki. Na przykład slogan (44) odwołuje się do słów rzeczniczki prasowej prezydenta Natalii Ejsmont, która stwierdziła, że dyktatura jest znakiem firmowym Białorusi:

(44) Падлік галасоў – адзін з брэндаў дыктатуры.

‘Liczenie głosów jest jednym ze znaków firmowych dyktatury.’

4.3. ЕКВИВОКАЦЯ

Uatrakcyjnieniu zabiegów komunikacyjnych służy także celowe wykorzystanie tego samego wyrazu w dwóch różnych znaczeniach, czyli ekwiwokacja. Za przykład mogą posłużyć slogany:

(45) Яны спрабавалі нас перасаджаць, але забыліся што мы – бульба.

‘Oni spróbowali nas posadzić, ale zapomnieli, że jesteśmy ziemniakami.’

(46) Пацук, змывайся!

‘Zmykaj (dosł. zmywaj się), szczurze!’

W pierwszym przypadku czasownik *саджаць/саdziць* jednocześnie występuje w znaczeniu ‘sadzić roślinę (ziemniaki)’ i w znaczeniu ‘wsadzać człowieka do więzienia’. Drugi slogan widnieje na plakacie, gdzie jest narysowany szczur na muszli klozetowej. Autor sloganu wykorzystał dwa znaczenia wyrazu *змывацца*: ‘zostać usuniętym za pomocą wody’ i ‘szybko odejść’.

4.4. OPERACJE GRAFICZNE

Z uwagi na masowy charakter akcji protestacyjnych szczególną rolę odgrywają znaki wizualne, a tym samym także różnego rodzaju operacje, dokonywane w warstwie graficznej tekstów: chodzi o specjalne liternictwo, modyfikacje graficzne, kolorystykę i stylistykę grafemów. Na przykład protestujący aktywnie używali podobieństwa między cyrylicą literą З ‘Z’ a cyfrą 3 i zastępowali sylabę *za-* połączeniem 3%. Wyjściowym motywem tego zabiegu było to, że z przeprowadzonego wiosną 2020 roku internetowego sondażu wynikało, że na urzędującego prezydenta chciało głosować tylko 3% ankietowanych. Taki charakter mają poniższe slogany:

(47) Псіхо3%

‘Psychoza’

(48) Лука, ты 3%ябаў!

‘Łuka, za**bałeś’

Odwołanie do psychozy w sloganie (47) nie jest przypadkowe, ponieważ właśnie tak Aleksander Łukaszenka określił wprowadzenie obostrzeń antycovidowych przez rządy innych państw.

Często stosowanym przez protestujących zabiegiem było pokazanie interakcji między tekstem a grafiką, nierzadko na zasadzie parasemii (celowej dwuznaczności):

(49) Давайце дамовімся так: мы тут [+ mapa Białorusi], а вы там [+ mapa Rosji].

‘Umówmy się tak: my jesteśmy tutaj [+ mapa Białorusi], a wy tam [+ mapa Rosji]’

(50) Добры вечар, Уладзімір [mówi karaluch do mola].

‘Dobry wieczór, Włodzimierze’

(51) Гані быкоў [+ starsza pani przeganiająca OMONowca].

‘Goń byki’

(52) Гэта ЗНАК [obok napisu portret aresztowanego adwokata o nazwisku Znak].

‘To jest ZNAK’

(53) Час выносіць смецце [+ wizerunek OMONowca].

‘Czas na wyniesienie śmieci’

Slogan (50) odwołuje się do częstego przedstawiania w środowisku protestujących Łukaszenki jako karalucha, a prezydenta Rosji – jako mola, natomiast (51) jest aluzją do przenośnego znaczenia wyrazu *бык* ‘młody, silny i zdrowy mężczyzna’, a (53) nawiązuje do przenośnego znaczenia wyrazu *смецце* ‘milicja’.

Rys. 1. Plakaty z wykorzystaniem grafiki i tekstu w języku białoruskim¹⁹

ZAKOŃCZENIE

Podsumowując przeprowadzone analizy, można stwierdzić, że wykorzystanie języka białoruskiego w trakcie antyrządowych protestów na Białorusi w 2020 roku stanowi przede wszystkim wyraz sprzeciwu wobec władz oraz manifestuje przynależność protestujących do wspólnoty ludzi, ryzykujących swoją wolność osobistą na rzecz wartości demokratycznych i sprawiedliwości społecznej. Język białoruski służy także wyrażeniu postaw afirmacyjnych, np. dumy z własnego dziedzictwa kulturowego i przynależności do narodu, jak przekonuje nas o tym wpis w komunikatorze „Telegram”:

¹⁹ Źródła: www.facebook.com/BELSAT.TV/posts/3251002384926829 (pierwszy plakat); thinktanks.by/publication/2020/08/31/luchshie-plakaty-na-protestah-30-avgusta-v-minske.html (drugi plakat); www.voanews.com/a/usa_belarusians-america-back-protests-homeland/6194926.html (trzeci plakat); www.scmp.com/news/world/russia-central-asia/article/3112951/belarus-president-alexander-lukashenko-banned (czwarty plakat). Dostęp 20.01.2021.

- (54) Мы в семье всегда говорили на русском. Но после всех событий у нас в душе произошёл перелом. Гордость за нашу нацию, и отсюда потребность говорить на родной мове.

‘Zawsze w domu mówiliśmy po rosyjsku, ale po tych wszystkich wydarzeniach w duszy coś pękło. Duma z naszego narodu spowodowała konieczność rozmawiania w języku ojczystym.’ (Пенсионеры 97% – Telegram)

Z drugiej strony, wykorzystanie języka białoruskiego w trakcie akcji protestacyjnych świadczy o tym, że dość spora część białoruskich obywateli sprawnie posługuje się tym językiem, uważa go za wręcz naturalną formę komunikacji. Język nie jest używany przez protestujących rutynowo. Wykazują się oni prawdziwą elokwencją i kreatywnością językową, wobec czego można konstatować, że – wbrew sondażom i statystykom – język białoruski żyje i dla liberalnej części społeczeństwa stanowi źródło inspiracji.

BIBLIOGRAFIA

- Abercrombie, David. *Elements of General Phonetics*. Edinburg UP, 1967.
- Argyle, Michael. *Social Interpretation*. Tavistock Publications, 1969.
- Andersen, Rune Saugmann. „Visual Politics and Material Semiotics: The Digital Camera’s Translation of Political Protest”. *Digital Photography and Everyday Life: Empirical Studies on Material Visual Practices*, red. Cruz Gómez, Asko Lehmuskallo, York: Routledge, 2016, ss. 141-159.
- Bakhtin, Mikhail Mikhaylovich. *Tvorchestvo Fransua Rable i narodnaya kul’tura srednevekov’ya i Renesansa*. Khudozhestvennaya literatura, 1990 [Бахтин, Михаил Михайлович. *Творчество Франсуа Рабле и народная культура средневековья и Ренессанса*. Художественная литература, 1990].
- Baringhorst, Sigrid. „Politischer Protest im Netz – Möglichkeiten und Grenzen der Mobilisierung transnationaler Öffentlichkeit im Zeichen digitaler Kommunikation”. *Politik in der Mediendemokratie*, red. Frank Marcinkowski, Barbara Pfetsch, Verlag für Sozialwissenschaften, 2009, ss. 609-634.
- Barshchenskaya, Nina. „Rusifikacyya byelaruskaye mowy u asvyatlenni chasopisa «Belarus»”, *Acta Albaruthenica*, nr 3, 2003, ss. 99-103 [Баршчэўская, Ніна. „Русіфікацыя беларускае мовы ў асвятленні часопіса «Беларус»”, *Acta Albaruthenica*, № 3, 2003, сс. 99-103].
- Bełkot, Andrzej. „Karnawalizacja jako pojęcie ludyczne”. *Homo Communicativus*, nr 2, 2008, ss. 45-57.
- Blommaert, Jan. Language planning as a discourse on language and society: The linguistic ideology of a scholarly tradition”. *Language Problems and Language Planning*, t. 20, 1996, ss. 199-222.
- Bonilla, Yarimar, i Jonathan Rosa. #Ferguson: Digital Protest, Hashtag Ethnography, and the Racial Politics of Social Media in the United States”. *American Ethnologist*, t. 42, nr 1, 2015, ss. 4-17.
- Brantner, Cornelia, u. Christian Schwarzenegger. „Der Fall unibrennt. Mobilisierung, Kommunikationsverhalten und kollektive Verständigung von Protest – und Kampagnengemeinschaften heute”. *SWS-Rundschau*, t. 52, nr 3, 2012, ss. 227-248.

- Braun, Karl. „Karnawał? Karnawalizacja!”. *Antropologia widowisk. Zagadnienia i wybór tekstów*, red. Agata Chałupnik i in., Wydawnictwa UW, 2005.
- Broadbent, John T., i Zhanna Vavilova. “Bilingual identity: Issues of self-identification of bilinguals in Malaysia and Tatarstan”. *3L: Language, Linguistics and Literature, The Southeast Asian Journal of English Language Studies*, t. 21 (3), 2015, ss. 141-150.
- Bucholtz, Mary, and Kira Hall. „Locating language in identity”. *Language and Identities*, red. Carmen Llamas, Dominic Watt, Edinburgh UP, 2010, ss. 18-28.
- Bykov, Il'ya, i Aleksandr A. Gradyushko. „Vliyanie messendzhera Telegram na razvitie media-prostranstv Rossii i Belarusi: sravnitel'nyy analiz”. *Khabarshy. Zhurnalistika seriyasy*, t. 58, nr 4, 2020, ss. 4-12 [Быков, Илья, и Александр А. Градушко. „Влияние мессенджера Telegram на развитие медиапространств России и Беларуси: сравнительный анализ”. *Хабаршы. Журналістыка серыясы*, т. 58, № 4, 2020, сс. 4-12].
- Ćato Bakk, Amila. „Eine soziolinguistische Untersuchung zu den Auswirkungen des Bilinguismus auf die Identität österreichischer Jugendlicher mit Migrationshintergrund”. *Diplomarbeit*, othes.univie.ac.at/15700/1/2011-07-06_0602489.pdf. Dostęp 20.05.2021.
- Cernison, Matteo. *Social Media Activism: Water As a Common Good*. Amsterdam UP, 2019.
- Chen, Sylvia Xiaohua, Vernica Benet-Martínez, i Michael Harris Bond. „Bicultural identity, bilingualism, and psychological adjustment in multicultural societies: Immigration-based and globalization-based acculturation”. *Journal of Personality*, t. 76, nr 4, 2008, ss. 803-838.
- Chotaeva, Cholpon. *Ethnicity, language and religion in Kyrgyzstan*. Tohoku University, 2004.
- Cinkevich, Mark. „Postkolonial'naya revolyuciya v postsovetskoy Belarusi”. *Ab Imperio*, nr 3, 2020, ss. 273-27 [Цинкевич, Марк. „Постколониальная революция в постсоветской Беларуси”. *Ab Imperio*, № 3, 2020, сс. 273-27].
- Dang-Anh, Mark. *Protest twittern. Eine medienlinguistische Untersuchung von Straßenprotesten*. Bielefeld: Verlag, 2019.
- Donk van de, Wim, Brian D. Loader, Paul G. Nixon, i Dieter Rucht, redaktorzy. *Cyberprotest. New Media, Citizens and Social Movements*. Routledge, 2004.
- Dragičević-Šešić, Milena D. „Ulica kao politički prostor: Prostor karnevalizacije”. *Sociologija*, t. 39, nr 1, 1997, ss. 95-110.
- Dück, Katharina. „Zum Zusammenhang von Sprache und ethnischer Identität der zweiten Generation der Deutschen aus der ehemaligen Sowjetunion”. *Deutsche Sprache*, t. 42, nr 3, 2014, ss. 261-274.
- Dulfano, Isabel. „Knowing the other/other ways of knowing: Indigenous feminism, testimonial, and anti-globalization street discourse”. *Arts and Humanities in Higher Education*, t. 16, nr 1, 2017, ss. 82-96.
- Emmer, Martin, i Christian Strippel, redaktorzy. *Kommunikationspolitik für die digitale Gesellschaft*. Digital Communication Research, 2015.
- Getka, Joanna, i Jolanta Darczewska. *Na drodze do wolności. Białoruska partyzantka kulturowa w przestrzeni publicznej i Internecie*. Wydawnictwa UW, 2021.
- Grad, Jan, i Hanna Mamzer, redaktorzy. *Ludyczny wymiar kultury*. Wydawnictwo Naukowe UAM, 2004.
- Grohmann, Miriam, Layla Kamil Abdulsalam, i Eva L. Wyss. „Selfie-Proteste – eine emergente Praktik des Protests im Web 2.0.” *Aptum. Zeitschrift für Sprachkritik und Sprachkultur*, t. 11, nr 1, 2015, ss. 21-47.

- Hart, Marjolein. „Humor and Social Protest: An Introduction”. *International Review of Social History*, t. 52, nr S15, 2007, ss. 1-20.
- Kalinina, Valentina. „V Minske zaderzhali pensionerov za chteniye belorusskikh knig v elektrichke” [Калинина, Валентина. „В Минске задержали пенсионеров за чтение белорусских книг в электричке”], newsbel.by/02/27/v-minske-zaderzhali-pensionerov-za-chtenie-bela-russkih-knig-v-elektichke/. Dostęp 13.05.2021.
- Kalita, Inna. „Сіні колер ў фразеалагічнай карціне свету беларусаў і чэхаў”. *Studia Białorutenistyczne*, t. 15, 2021, ss. 291-309.
- Kazharsky, Aliaksei. „Belarus’ new political nation? 2020 anti-authoritarian protests as identity building”. *New Perspectives*, t. 29, nr 1, 2021, ss. 69-79.
- Kiklewicz, Aleksander, i Helena Pocietchina. „Byelaruskaya literaturnaya norma: dynamika i inavacyi (na materyyalye suchasnaha byelaruskaha druku)”. *Slavia Orientalis*, t. 49, nr 1, 2000, ss. 93-105 [Киклевич, Александр, и Елена Пацехина. „Беларуская літаратурная норма: дынаміка і інавацыі (на матэрыяле сучаснага беларускага друку)”. *Slavia Orientalis*, т. 49, № 1, 2000, сс. 93-105].
- Kiklewicz, Aleksander, i Helena Pocietchina. „Yazykovaya kreativnost’ protestnykh diskursov v Belorussii posle prezidentskikh vyborov 2020 goda”. *Przegląd Wschodnioeuropejski*, t. 12, nr 1, 2021, ss. 269-304 [Киклевич, Александр, и Елена Потехина. „Языковая креативность протестных дискурсов в Белоруссии после президентских выборов 2020 года”. *Przegląd Wschodnioeuropejski*, т. 12, № 1, 2021, сс. 269-304].
- Kiklewicz, Aleksander, Julia Mazurkiewicz-Sułkowska, i Helena Pocietchina. „Menschen zu sein... Soziokulturelle und semiotische Aspekte der Protestdiskurse nach den Präsidentschaftswahlen in Belarus im Jahr 2020”. *Zeitschrift für Slawistik*, t. 66, nr 4, 2021, ss. 533-557.
- Kneuer, Marianne, i Saskia Richter. *Soziale Medien in Protestbewegungen: neue Wege für Diskurs, Organisation und Empörung?* Campus Verlag, 2015.
- Kolesnikov, Andrey. „Pochemu dla ponimaniya protestov v Belarusi nuzhno chitat’ raboty Bakhtina o Srednikh vekakh?” [Колесников, Андрей. „Почему для понимания протестов в Беларуси нужно читать работы Бахтина о Средних веках?”], meduza.io/feature/2020/09/19/pochemu-dlya-ponimaniya-protestov-v-belarusi-nuzhno-chitat-raboty-bahtina-o-srednih-vekah. Dostęp 14.05.2021.
- Koval’chuk, Yelena. „Avtozak v’ yekhal v avtomobil’ grodnenca. Tot vyshel razobrat’sya, a yemu slomali dva rebra” [Ковальчук, Елена. „Автозак въехал в автомобиль гродненца. Тот вышел разобраться, а ему сломали два ребра”], ru.hrodna.life/2020/08/14/avtozak-vehal-v-avtomobil-grodnenca-on-vyshel-razobratsja-a-emu-slomali-dva-rebra/. Dostęp 13.05.2021.
- Kowalewski, Maciej. „Karnawalizacja protestu”. *Stan Rzeczy*, nr 7, 2014, ss. 198-216.
- Lastovkina, Darja. „Sovremennyye formy protesta: k postanovke voprosa”. *Voprosy territorial’nogo razvitiya*, nr 6 (26), 2015, ss. 1-11. [Ластовкина Дарья, „Современные формы протеста: к постановке вопроса”. *Вопросы территориального развития*, № 6 (26), 2015, сс. 1-11.]
- Lewis, Simon. „The «Partisan Republic»: Colonial Myths and Memory Wars in Belarus”. *War and Memory in Russia, Ukraine and Belarus*, red. Julie Fedor, Markku Kangaspuro i in., Palgrave Macmillan, 2017, ss. 371-396.
- Lively, Adam. „Joint attention, semiotic mediation and literary narrative”. *Poetics Today: International Journal for Theory and Analysis of Literature and Communication*, t. 37, nr 4, 2016, ss. 517-538.
- Lukashanyec, Alyaksandr. „Zaklyuchennye”. *Byelaruskaya mova*, red. Alyaksandr Lukashanyec, Mikalay Pryhodzich, Lidziya Syamyeshka, Uniwersytet Opolski, 1998, ss. 261-262

- [Лукашанец, Аляксандр. „Заклучэнне”. *Беларуская мова*, рэд. Аляксандр Лукашанец, Мікалай Прыгодзіч, Лідзія Сямешка, Uniwersytet Opolski, 1998, ss. 261-262].
- Lyosik, Yazer. *Tvoru. Arawyadanni, kazki, artykuly*. Mastackaya literatura, 1994 [Лёсік, Язэп. *Творы. Апаваданы, казкі, артыкулы*. Мастацкая літаратура, 1994].
- Majborda, Katarzyna. „Wrocławski Marsz Równości jako przykład karnawalizacji protestu w przestrzeni miejskiej. Perspektywa antropologiczna”. *Journal of Urban Ethnology*, nr 16, 2018, ss. 63-80.
- Mazurkiewicz-Sułkowska, Julia. „Some linguistic phenomena in Belarusian cities during the 2020 mass protests in Belarus”. *Slavia Meridionalis*, t. 22, 2022.
- Mechkovskaya, Nina Borisovna. *Social'naya lingvistika*. Aspekt Press, 1996 [Мечковская, Нина Борисовна. *Социальная лингвистика*. Аспект Пресс, 1996].
- Mechkovskaya, Nina. *Belorusskiy yazyk: Sociolingvisticheskiye ocherki*. Verlag Otto Sagner, 2003 [Мечковская, Нина. *Белорусский язык: Социолингвистические очерки*. Verlag Otto Sagner, 2003].
- Moss, Jane. „Menippean satire and the recent Quebec novel”. *American Review of Canadian Studies*, t. 15, nr 1, 1985, ss. 59-67.
- Mrugalski, Michał i Przemysław Pietrzak. „Spory o Bachtinowską koncepcję karnawalu”. *Pamiętnik Literacki*, t. 95, nr 4, 2004, ss. 159-185.
- Mühlhoff, Rainer, Anja Breljak, i Jan Slaby, redaktorzy. *Affekt Macht Netz: Auf dem Weg zu einer Sozialtheorie der Digitalen Gesellschaft*. Transcript Verlag, 2019.
- Norris, Sigrid. „The micropolitics of personal, national and ethnic identity”. *Discourse & Society*, t. 18, nr 5, 2007, ss. 653-674.
- Papacharissi, Zizi. *Affective publics: sentiment, technology, and politics*. Oxford UP, 2014.
- Pauwels, Luc. „Street Discourse: A Visual Essay on Urban Signification”. *Culture Unbound*, t. 1, 2009, ss. 263-272.
- Perianova, Irina. *A Mashup World: Hybrids, Crossovers and Post-Reality*. Cambridge Scholars Publishing, 2018.
- Pocieczina, Helena. „Yazykovyye reformy v Ukraine i Belarusi: dva scenariya nacional'nogo vrozhdzheniya”. *Południowosłowiańskie Zeszyty Naukowe. Język – Literatura – Kultura*, nr 3, 2006, ss. 83-94 [Потехина, Елена. „Языковые реформы в Украине и Беларуси: два сценария национального возрождения”. *Południowosłowiańskie Zeszyty Naukowe. Język – Literatura – Kultura*, № 3, 2006, ss. 83-94].
- Ramza, Tat'yana. „Demokratizaciya sodержaniya tekstov mass-media (na materiale vtorichnoy nominacii Belarusi i belorusov)”. *Acta Neophilologica*, nr 8, 2006, ss. 147-154 [Рамза, Татьяна. „Демократизация содержания текстов масс-медиа (на материале вторичной номинации Беларуси и белорусов)”. *Acta Neophilologica*, № 8, 2006, ss. 147-154].
- Ramza, Tat'yana. „Mezhdru real'nost'yu i igroy, ili «novyye» nositeli belorusskogo yazyka i ikh rech'”. *Język i tekst w ujęciu strukturalnym i funkcjonalnym*, red. Arkadiusz Dudziak, Joanna Orzechowska, Olsztyn: Centrum Badań Europy Wschodniej, 2017, ss. 358-368 [Рамза, Татьяна. „Между реальностью и игрой, или «новые» носители белорусского языка и их речь”. *Język i tekst w ujęciu strukturalnym i funkcjonalnym*, ред. Arkadiusz Dudziak, Joanna Orzechowska, Olsztyn: Centrum Badań Europy Wschodniej, 2017, ss. 358-368].
- Rohava, Maryia, i Fabian Burkhardt. „«Diktatur ist unser Markenzeichen». Belarus: Machtvertikale vs. horizontale Gesellschaft”. *Osteuropa*, t. 70, nr 10-11, 2020, ss. 127-146.

- Romanova, Irina. „Voyna mirov: znaki, simvolny, mesta pamyati (Belarus', 2020)”. *Ab Imperio*, nr 3, 2020, ss. 280-308 [Романова, Иррина. „Война миров: знаки, символы, места памяти (Беларусь, 2020)”. *Ab Imperio*, № 3, 2020, сс. 280-308].
- Rust, Maksim. „Kak internet (pochti) pobedil rezhim”. *Ab Imperio*, nr 3, 2020, ss. 349-362 [Руст, Максим. „Как интернет (почти) победил режим”. *Ab Imperio*, № 3, 2020, сс. 349-362].
- Sadowski, Andrzej. „Język komunikacji a język grupy etnicznej (na przykładzie krajów Europy Środkowo-Wschodniej)”. *Pogranicze. Studia Społeczne*, nr 32, 2018, ss. 111-127.
- Silverstein, Michael. „Metapragmatic discourse and metapragmatic function”. *Reflexive language*, ed. John A. Lucy, Cambridge: Cambridge UP, 1993, ss. 33-58.
- Syamyeshka, Lidziya. „Mounaya palityka i dynamika mounay situacyi”. *Byelaruskaya mova*, red. Alyaksandr Lukashanyec, Mikalay Pryhodzich, Lidziya Syamyeshka, Opole: Uniwersytet Opolski, 1998, ss. 45-55 [Сямешка, Лідзія. „Моўная палітыка і дынаміка моўнай сітуацыі”. *Беларуская мова*, рэд. Аляксандр Лукашанец, Мікалай Прыгодзіч, Лідзія Сямешка, Uniwersytet Opolski, 1998, сс. 45-55].
- Schindler, Norbert. „Aspekty historyczno-antropologicznej teorii karnawału”. *Antropologia widowisk*, red. Agata Chałupnik, Wojciech Dudzik i in., Wydawnictwo UW, 2010, ss. 419-429.
- Skiperskikh, Aleksandr V. „Poverkhnosti protesta: osobennosti politicheskogo pis'ma v sovremennoy Rossii”. *Politicheskaya lingvistika*, nr 1, 2014, ss. 108-113 [Скиперских, Александр В. „Поверхности протеста: особенности политического письма в современной России”. *Политическая лингвистика*, № 1, 2014, сс. 108-113].
- Śladkiewicz, Żanna. „Метафорическая креация дихотомии «вертикаль – горизонталь» в цифровом политическом дискурсе (на примере корпуса мемов о встрече Путина и Лукашенко в Сочи)”. *Studia Białorutenistyczne*, t. 15, 2021, ss. 267-290.
- Spitzmüller, Jurgen, Brigitta Busch, Mi-Cha Flubacher. „Language ideologies and social positioning: the restoration of a «much needed bridge»”. *International Journal of the Sociology of Language*, nr 272, 2021, ss. 1-12.
- Steciąg, Magdalena. „Język protestu na demonstracjach publicznych kobiet w Polsce z perspektywy lingwistyki płci”. *Nieporozumienie, nietolerancja, wykluczenie*, red. Ewa Biłas-Pleszak et al., Wydawnictwo UŚ, 2021, ss. 88-98.
- Tambor, Jolanta. „Status języka a wola ludu i kodyfikacja: przypadek śląski”. *Forum Lingwistyczne*, nr 1, 2014, ss. 37-49.
- Tamimi Sa'd, Seyyed Hatam. „Foreign language learning and identity reconstruction: Learners' understanding of the intersections of the self, the other and power”. *CEPS Journal*, t. 7, nr 4, 2017, ss. 13-36.
- Tan, Jianfeng. „On the Theory of Misreading”. *2020 International Conference on Social Sciences and Social Phenomena*, proceedings-online.com/proceedings_series/SH-SOCIALS/ICSSS P2020/emsse09901.pdf. Dostęp 20.01.2022.
- Tufekci, Zeynep. *Twitter and Tear Gas. The Power and Fragility of Networked Protest*. Yale UP, 2017.
- Usmanova, Al'mira. „Belorusskij détournement, ili iskusstvo obhodnogo manevra kak polityka”, *Topos*, nr 2 (13), 2006, ss. 91-127 [Усманова, Альмира. „Белорусский détournement, или искусство обходного маневра как политика”, *Топос*, № 2 (13), 2006, сс. 91-127].
- Vakhtin, Nikolay Borisovich, i Yevgeniy Vasil'yevich Golovko. *Sociolingvistika i sociologiya yazyka*. Gumanitarnaya akademiya, 2004 [Вахтин, Николай Борисович, и Евгений Васильевич Головки. *Социоллингвистика и социология языка*. Гуманитарная академия, 2004].
- Wicherkiewicz, Tomasz. *Regionalne języki kolateralne Europy – porównawcze studia przypadku z polityki językowej*. Wydawnictwo Rys, 2014.

- Winman, Thomas. „Transforming information into practical actions. A study of professional knowledge in the use of electronic patient records” (PhD Thesis), www.diva-portal.org/smash/get/diva2:564025/FULLTEXT01.pdf. Dostęp: 20.01.2022.
- Yeliseyeu, Andrei. „Constitutional reform in Belarus: Imitation and Reality”, www.academia.edu/44849087/Constitutional_reform_in_Belarus_Imitation_and_Reality?sm=a. Dostęp 03.01.2021.
- Zelenko, Sergei. „Khronotip protestnogo plakata: karnaval bez dialoga”. *Ab Imperio*, nr 3, 2020, ss. 309-322 [Зеленко, Сергей. «Хронотип протестного плаката: карнавал без диалога». *Ab Imperio*, № 3, 2020, сс. 309-322].
- Zhabotinskaya, Svetlana Anatol'yevna. „Yazyk kak oruzhiye v vojne mirovozzreniy. Maydan – Antimaydan: slovar'-tezarus leksicheskikh innovatsiy” [Жаботинская, Светлана Анатольевна. „Язык как оружие в войне мировоззрений. Майдан – Антимайдан: словарь-тезаурус лексических инноваций”], uaclip.at.ua/zhabotinskaja-jazyk_kak_oruzhie.pdf. Dostęp 20.09.2020.

JĘZYK BIAŁORUSKI ANTYRZĄDOWYCH PROTESTÓW NA BIAŁORUSI

Streszczenie

Przedmiotem artykułu jest analiza językowa dyskursów protestacyjnych, wywołanych przez sfalszowanie wyborów prezydenckich na Białorusi w sierpniu 2020 r. Protesty 2020 r. stały się przedmiotem niektórych publikacji naukowych, jednak przeważnie uwzględniają one społeczno-kulturowy aspekt tego zjawiska. Systemowego i teoretycznie uzasadnionego badania wymaga natomiast aspekt językowy. Autorzy artykułu skupili się na jednym z najważniejszych elementów tej agendy badawczej – społeczno-symbolicznym i pragmatyczno-komunikacyjnym wykorzystaniu języka białoruskiego w trakcie akcji protestu. Badanie jest oparte na wybranych koncepcjach socjolingwistycznych, a za materiał posłużyło 300 tekstów ulicznych (napisy plakatu, slogany, hasła, inskrypcje miejskie) oraz teksty elektroniczne (zarchiwizowane posty na stronach internetowych portali społecznościowych i komunikatorów).

Słowa kluczowe: dyskurs protestu; język protestu; język białoruski; ruchy protestu

THE LANGUAGE OF THE ANTI-GOVERNMENT PROTESTS IN BELARUS

Summary

The subject of this article is a linguistic analysis of the protest discourse, triggered by the fraudulent elections in Belarus, in August 2020. The 2020 protests became the subject of several scientific publications, but mostly they take into account the socio-cultural aspect of this phenomenon. However, the linguistic aspect requires a systemic and theoretically justified research. The authors of the article are focused on one of the most important elements of this research agenda – the social-symbolic and pragmatic-communicative use of the Belarusian language during the protests. The research is based on selected sociolinguistic concepts, and the material is 300 “street texts” (posters, slogans, inscriptions from the urban landscape) and electronic texts (archived comments and posts from websites, social networks and messengers).

Keywords: discourse of protest; language of protest; Belarusian language; protest movement